

БАЛЗАКНИНГ “ГОРИО ОТА” РОМАНИДАГИ ГОРИО ВА РАСТИНЬЯК ОБРАЗИ ТАЛҚИНИ

*Қаршибаева Улжан Давировна,
СамДЧТИ доценти, филология фанлари доктори*

Калим сўзлар: реализм, жанр, роман, новелла, бадий, фалсафий, буржуа, драма.

XVIII аср охири ва XIX аср бошларида ижод қилган француз адиблари, дунёга теран назар ташлаган файласуфлар, инсоният босиб ўтган йўлни тадқиқ қилишга интилаётган тарихчилар жамиятдаги вазиятларни тўлиқ англаган ҳолда, ўзларининг фалсафий қарашларини бадий-тарихий асарларида ифодалашга ҳаракат қилар эдилар. Бальзакнинг “Шуанлар”, В.Гюгонинг “Тўксон учинчи йил”, Эжен Сюнинг “Париж сирлари” асарларида тарихий воқеалар ва бадий ҳақиқат бир-бирига яқинлашди.

Буюк француз ёзувчиси Оноре де Бальзак 1799 йилнинг 20 майида Франциянинг ғаройиб шаҳарларидан бўлган Турда дунёга келади. У ўн олти ёшида ҳуқуқий билим олиш учун Парижга келади. Бир муддат ҳуқуқшуносликка доир билимлар олади, аммо, бу билан узоқ шуғуллана олмаслигини тушуниб этади. Кейин ёзувчи бўлишни хошлаётганини маълум қилади. У ўзини театрда синаб кўради ва биринчи пьесаси “Оливер Кромвель”ни ёзади.

Оноре де Бальзак Европа адабиётидаги йирик оқимлардан саналган реализм жанри асосчиларидан биридир. Бальзакнинг энг буюк асари “Инсон комедияси”, деб номланган роман ва новеллалар туркуми бўлиб, француз жамиятида замонавий ёзувчининг ҳаёти ҳақида тасаввур уйғотади. Бальзак ижоди Европа адабиётида жуда машҳур бўлиб, у ҳали ҳаётлигидаёқ XIX асрнинг энг буюк насрий ёзувчиларидан бири сифатида эътибор қозонган. Бальзакнинг асарлари Чарлз Диккенс, Фёдор Достоевский, Эмиль Зола, Уилям Фолькнер ва бошқа шу каби буюк ёзувчилар ижодига таъсир кўрсатган [10].

Жаноб де Бальзак буюклар орасида энг буюги, танланганлар орасида энг сараси. Унинг барча асарлари даҳшатли, ваҳималива айни пайтда ҳақиқий замонда яшайдиган, ҳаракатланадиган ва ҳаракат қиладиган битта китоб, жонли ёрқин ва сермазмункитобни ташкил этади... У хоҳлайдими-йўқми, бунга рози бўладими-йўқми, билмай туриб, бу улкан ва ғаройиб ижод муаллифи инқилобчи ёзувчиларнинг қудратли вакили эди [5], – (Бальзакнинг дафн маросимидаги Виктор Гюгонинг нутқи. 1850 йил, 21 август).

1939 йилда Б.Г. Реизов ўзининг “Бальзакнинг ижоди” номли монографиясида Бальзак ва Шекспирнинг эстетик принциплари ўртасидаги ўхшашлик тўғрисида ёзади ва француз ёзувчисининг буржуа ҳаёти насрида Шекспир даражасидаги улкан фожиани кўриш қобилияти борлигини таъкидлайди [9,149 б.]. Бальзак ва Шекспирнинг шахс ва адабий қаҳрамон ҳақидаги ғоялари сабабли келиб чиққан, уларнинг кўлами доираси ва драмалари жиҳатидан яқинлигидир - дейди В.Р. Гриб [6, 260-261 б.].

Бальзакнинг “Инсоний комедия”си (1816-1848 йиллар) ўзига 87 асрни – роман, повесть ва ҳикояларни камраб олади. Уларда 2000 дан кўпроқ ижтимоий типлар тасвирланган. Француз ёзувчиси мўлжалига кўра жамиятда қанча социал типлар бўлса, шунчаси асарида ҳам мавжуд бўлиши керак эди [1, 22 б.].

Ушбу асарлари мажмуаси бўлган “Инсоний комедия” Франция жамиятидаги Бурбонлар Реставрацияси ва Июль монархияси давридаги воқеаларни камраб олган реал, фантастик ва философий сюжетларни ўз ичига олган. Ушбу асарларнинг бош қаҳрамонлари Растиньяк,

Вотрен, Воке, Лусень Шардон, Дервиль ва бошқалардир.

Бальзак “Инсоний комедияси” режасидаги асосий вазифасидан келиб чиққан ҳолда: “Ўн тўққизинчи асрни янада тўлиқроқ, унинг ўз навбатида ёмонликлари ва эзгу ишларини тасвирлашга имкон яратади”. Ҳар бир китобининг “шунчаки бир боби жамият ҳақида роман”. Ёзувчи учун юксак ифтихор “тарихчи даражасига кўтарилиш” деб ҳисоблайди Бальзак; унинг ўзи ҳам тарихшунос даражасига етган, у нафақат ёзувчилар, балки ўз даврининг профессионал тарихчиларини ҳам аниқлаб берди. Буни Ф.Энгелс: “Бальзак ... “Инсоний комедия”сида “бизга француз “жамияти”нинг энг ажойиб тарихини, айниқса, “Париж дунёси”ни тақдим этади, йилномаларни тасвирлаш, деярли ҳар бир йил 1816 йилдан 1848 йилгача тобора кенгайиб, дворянлар жамиятида буржуазияни кўтарувчи илғор ғоялар кучайиб борган ... У ушбу намунали жамиятнинг сўнгги издошлари қандай қилиб секин-аста кўпол муомалали бадавлат вайсақичаларга айлангани, уларнинг олий табақали хонимлари ўрнига ... буржуа аёли келгани, пул ёки кийим учун эрларининг бошига шох ўрнатишларини тасвирлайди. Ушбу тасвир маркази атрофида Бальзак француз жамиятининг бутун тарихини жамлайди, ундан мен иқтисодий тафсилотлар (масалан, инқилобдан кейин мулк ва кўчмас мулкни қайта тақсимлаш тўғрисида) ҳақида кўпроқ маълумотга эга бўлдим, бу барча мутахассислар-тарихчилар, иқтисодчилар, ушбу давр статистикачиларининг китобларидагидан фарқли ўлароқ ...” деб баҳолайди [7, 36 б.].

Бальзакнинг “Инсоний комедия”сининг улкан бадиий олами, турли жанрларни туркумлаштириш асосида юзага келди. Ёзувчи ўз асарини таърифлар экан, қуйидагини эътироф қилади: “Менинг асарим ўз географияси, худди шунингдек, ўз генелогияси, ўз оилалари, ўз жойи, шароити, ҳаракат қилувчи шахслари ва фактларига, шунингдек, ўз тамғаси, ўз дворянлари ва буржуазияси, ўз ҳунармандлари ва

деҳқонлари, сиёсатдонлари ва пўримлари, ўз армиясига, бир сўз билан айтганда, ўз оламига эга” [3, 36 б.].

“Инсоний комедия”да Бальзак “ўша даврнинг бутун Франциясини, жамиятнинг ҳамма синфларини, ҳамма касб-ҳунарларини, энг муҳими одамларнинг ҳамма типларини” бадиий гавдалантиришга интилган.

Бу улкан композицион қурилма ўз қаърига турли жанрдаги асарларни қамраб олиши керак эди. Бальзак ўз бадиий ниятини мўлжаллаган ҳолда амалга ошира олмади, лекин, у бажаришига улгурган қисми ҳам нияҳоятда катта ва залворлидир.

Бальзак «Горио ота», «Евгений Гранде» ва «Йўқотилган иллатлар» романларида пул буржуазиянинг балоси ва бутун истеъдодларни йўқ қилиш ва бузиш эканлигини кўрсатади. Франция ва дунёнинг бошқа мамлакатлари ёзувчилари бир неча бор Бальзакнинг сюжетларини ишлаб чиқишган, улар одамлар устидан пулнинг кучи, шахснинг буржуа жамиятидаги фожиалари ҳақида гапиришган. Бальзакнинг даҳолиги, унинг ғайриоддий жонли, инсоний персонажларни яратганлиги, қаҳрамонларининг ўзига хослиги, сезгирлиги билан ҳам намоён бўлди.

Кўпгина рассомлар, масалан, Бальзакнинг “Евгений Гранде” романини таржима қилган Достоевский, ёзувчидан диалогни қандай ташкил қилишни ўрганган, унинг ҳаёт ҳодисаларини сунъий равишда умумлаштириш, синтез қилиш қобилятига қойил қолган [10].

Муаллиф “Горио ота” романининг бош қаҳрамони Эжен де Растиньяк образи орқали даврнинг ёш, соғлом, жамиятнинг жирканч иллатларини ўзига юқтирмаган инсонни тасвирлайди. Романнинг бадиий муаммолари Бальзакнинг Горио ота ва унинг қизлари ҳаёти билан боғлиқ равишда ифодаланган, Эжен де Растиньяк ҳикоясида баён этилган шон-шараф ва бойликни ҳалол йўл билан олиш мумкинлиги ҳақидаги умумбашарий афсонаси. Горио ота аслида ҳаётда ўз қизларига меҳр кўрсатиб жавоб ололмаган,

меҳрсизликдан жуда чарчаган инсон киссаси, Парижнинг олий табақали вакиллари ҳаётида доимий бўлиб турадиган оддий фожиа [4].

Дастлаб Бальзак “Инсоний комедия” сига мурожаат қилиши учун вақт керак эди ва бундай улкан имкониятлар муаллифга ҳеч нарса бермади. Йигирма ёшли Бальзак “Кромвель” шеъридаги фожиа устида кўп ишлади, Буалонинг фикрича, буни Расиннинг намунаси деб билди: унда классицизмнинг нуфузи устунлик қилган ва ҳеч қачон романтикларнинг классицизмга нисбатан антипатияларини ажратмаган. Бальзакнинг реализми – бу ҳақиқатдан яширинган барча парчаларни олиб ташлашнинг кучли воситасидир. Ушбу реализм - шафқатсиз далиллар ва рад қилиб бўлмайдиган далилларнинг кенг тарқалган тизими билан тергов ва айбловлар ҳужжатиدير.

“Инсон комедияси” ғоясини амалга ошириш учун пойтахтда ҳамма нарса содир бўладиган жой керак эди, шунинг учун 1935 йилда “Горио ота” романини яратади. Бальзак Парижга қайтди. Аммо, Парижга қайтиб келган ўқувчи “қашшоқлик нафаси уфуриб турган” бадбахт пансионатга тушиб қолди. Ушбу бахтсиз ва кулранг фонда, Эжен де Растиньяк ҳикояси бошланади, бу ерда ёш йигит июль Монархияси даврини бошлайди. Романда пойтахтнинг ташландик жамиятидаги қийинчиликлари, унинг ибратли иборалари билан тугайди: “Энди, ким ғалаба қозонади – менми ёки сен!” Растиньяк уруш эълон қилади, у жангга отланади, аммо, бу қаҳрамонлик даври ва ҳатто Жюльен Сорелнинг жанги ҳам эмас эди. Растиньяк ўзининг барча истеъдодларини Стендаль қаҳрамонлари учун жуда жирканч бўлган ғояларнинг жамиятга сингишига, ўзининг олтин улушини ўзлаштиришга йўналтиради.

Ушбу қарордан олдин, Растиньяк ёруғликнинг “ифлос ботқоқ” эканлигига ишонч ҳосил қилиши керак эди. Горио ота реал ҳикоя – инсоннинг барча муқаддас

ҳис-туйғулари ва меҳрларини пулнинг қудратли кучи билан бузиб кўрсатадиган яна бир драмадир. Ҳатто Растиньяк (“уларнинг энг яхши”) “Париж феъл-атворини” ўрганади, яъни шарлатандай қаллоб, жаллод бўлишни ўрганади. У ҳаётнинг хиралашган териси эмас, балки виждонининг териси қотиллик билан камаяди, фақат шу вазиятда сиз ушбу нопок ўйинни енгитиш мумкин, деб ҳисоблайди [2, 359-360 б.].

“Горио ота” романидаги икки муҳим образ Горио ва Растиньяк булар бир-бирлари билан чамбарчас боғлангандир. Бу боғлиқликнинг сабаби Растиньяк Горионинг қизи Делфинани севиб қолиши ҳамда романнинг бошидан охиригача Горионинг яхши-ёмон кунларида ёнида бўлишидир. Горио ота жуда ачинарли ҳаёт кечиради, бор бойлигини қизларига сарфлайди, охири-оқибат икки қизи ҳамда куёвлари уни уйдан қувиб солади.

Романда асосий маконни Париж шаҳри деб оладиган бўлса, унинг ичида кичик бир пансионат воқеалар ривожланадиган инсонлар қисмати намоён бўладиган асосий маконга айланади. Бу жойда асар қаҳрамонларининг дастлабки ютуқлари тарихи ва чолнинг ҳалокати тарихи, француз жамиятида Бальзак шоҳиди бўлган айнан ижтимоий ахлоқ қонунлари бунёд бўлган.

Хулоса қилиб айтганда асар қаҳрамони Горио ота бойликларини қизларига бўлиб бериб ўзи итдек хор бўлиб ўлади. Муаллиф Горио ота фожиаси орқали типик буржуа характерини кескин фош қилиб ташлайди, қаҳрамонларининг “шахсий ҳаёти” пулга бўлган бениҳоя хасислик хусусияти билан чекланганлигини тасвирлайди. Аммо, ундаги бу ёмон иллат фарзандларига эмас, у “инсон” сифатида қизларига меҳрибон ота бўлиб гавдаланган. Растиньяк образи эса жамият тасирларидан холи бўлган шахс сифатида гавдалантирилган.

Адабиётлар:

1. Адабий турлар ва жанрлар (тарихи ва назариясига оид). 1-жилд. -Т.: 1991. -384 с. – С. 22.
2. Андреев Л. Г. История французской литературы: Учеб. Для филол. спец. вузов/Л. Г. Андреев, Н. П. Козлова, Г. К. Косиков.–М.: Высш. шк., 1987.– 543 с.
3. Бальзак Оноре. Собрание сочинений. В 24-х томах. Т. 1, -М.: 1960, С. 36.
4. Бальзак О. де. Отец Горио (Бальзак О. де. Человеческая комедия, книга №23. Изд-во: “Медиа Книга”, 2012. livelib. ru).
5. Бальзак О. де. Собрание сочинений в пятнадцати томах. Том 15, с. 695. -М.: Гослитиздат. 1955.
6. Гриб В.Р. Художественный метод Бальзака// Избр. раб. -М.: 1956. С. 260-261.
7. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Изд. 2-е. Т. 37. -М.: 1965. С. 36.
8. Нажмиддинов, Т. Х. Творчество Бальзака / Т. Х. Нажмиддинов.–Текст : непосредственный // Филология и лингвистика. – 2017. –№ 2 (6). – С. 20-23.
9. Реизов Б.Г. Творчество Бальзака. – Л.: Гослитиздат, 1939. - С. 149.
10. sochinimka.ru. Kritika24.ru.
11. ru.wikipedia.org/wiki/Бальзак,_Оноре_де

Каршибаева У. Анализ образов Горио и Растиньяка в романе «Отец Горио». В статье анализируются образы отца Горио и Растиньяка из романа Бальзака «Отец Горио» и их место в обществе. Трагедия личности в буржуазном обществе свидетельствует о том, что деньги – это бич буржуазии и уничтожение всех талантов. Образ главного героя романа, Эжена де Растиньяка изображает молодого, здорового человека той эпохи, не заразившегося отвратительными пороками общества.

Karshibayeva U. The analysis of the images of Gorio and Rastinyak in Balzac’s novel “Father Gorio”. The article analyzes the role of Gorio and Rastinyak in Balzac’s novel “Father Gorio” in society. The tragedy of the individual in bourgeois society shows that money is the scourge of the bourgeoisie and the destruction of all talents. The image of the protagonist of the novel, Ejen de Rastinyak, depicts a young healthy man of the era, not infecting the disgusting vices of society.